

Obsah

Úvod	13
<i>Část první</i>	
Koncepty, teorie a měření vzdělanostních nerovností	21
 Kapitola 1. / David Greger	
Nerovnosti ve vzdělávání – od konceptů k měření	22
1.1. Úvod	22
1.2. Koncept rovnosti příležitostí ve vzdělávání	23
1.3. Možnosti měření spravedlivosti vzdělávacích systémů pomocí systému indikátorů	29
1.4. Závěr	36
 Kapitola 2. / Arnošt Veselý a Petr Matějů	
Vzdělávací systémy a reprodukce vzdělanostních nerovností	38
2.1. Úvod aneb co vlastně chceme vysvětlit?	38
2.2. Teorie reprodukce vzdělanostních nerovností	40
2.3. Vnější a vnitřní diferenciacie – terminologické ujasnění	43
2.4. Reprodukce nerovností na úrovni vzdělávacího systému	47
2.5. Reprodukce nerovností na úrovni školy a třídy	55
2.6. Nerovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání	67
2.7. Závěry a implikace pro vzdělávací politiku	87

**Nerovnosti ve vzdělávání v České republice –
doplnění empirické evidence**

91

Kapitola 3. / **Jana Straková**

Vývoj diferenciacie vzdělávacích výsledků na úrovni povinného vzdělávání	92
3.1. Dopad diferenciacie vzdělávacích drah na vzdělanostní nerovnosti	92
3.2. Výzkumné otázky	94
3.3. Diferenciacie systému základního a středního školství v ČR – vývoj	94
3.4. Data, metody	98
3.5. Výsledky	99
3.6. Závěry	106

Kapitola 4. / **Ivan Gabal a Karel Čada**

Romské děti v českém vzdělávacím systému	109
4.1. Analytická a výzkumná východiska	109
4.2. Popis zdrojů dat a metodologií jednotlivých studií	116
4.3. Porovnání vzdělávacích šancí romských dětí a jejich vrstevníků	117
4.4. Faktory ovlivňující vzdělávací dráhy romských dětí	119
4.5. Efektivita vybraných integračních nástrojů	124
4.6. Diskuse	126
4.7. Možné kroky integračních politik	127

Kapitola 5. / **Jana Straková**

Přidaná hodnota víceletých gymnázií ve světle dostupných datových zdrojů	130
5.1. Zahraniční poznatky o dopadu diferenciacie vzdělávacích drah na žáky v různých vzdělávacích větvích	130
5.2. Otázky a hypotézy	134
5.3. Data, metody	137
5.4. Empirická zjištění	138
5.5. Závěry a doporučení pro vzdělávací politiku	147

Kapitola 6. / **Jana Trhlíková a Helena Úlovcová**

Vliv rodinného zázemí na předčasné odchody ze vzdělávání a na dlouhodobou nezaměstnanost mladých lidí	151
6.1. Úvod	151
6.2. Otázky a hypotézy	155
6.3. Metodologie a zdroje dat	155

6.4. Specifika sociálního a rodinného zázemí nezaměstnaných mladistvých	156
6.5. Důvody předčasných odchodů ze vzdělávání	163
6.6. Zájem nezaměstnaných mladistvých vrátit se do vzdělávacího procesu a faktory, které jejich další vzdělanostní aspirace ovlivňují	167
6.7. Závěry a doporučení pro vzdělávací politiku	171

Kapitola 7. / **Jana Trhlíková a Helena Úlovcová**

Učební obory – specifika vzdělávací cesty a uplatnění na trhu práce	180
7.1. Úvod	180
7.2. Střední odborné vzdělávání v ČR a EU	181
7.3. Teoretická východiska, základní okruhy otázek a zdroje dat	183
7.4. Sociální souvislosti volby učebního oboru	186
7.5. Efekty volby učebního oboru – spokojenost se zvolenou vzdělávací cestou	189
7.6. Úspěšnost vstupu vyučených na trh práce	195
7.7. Možnosti a úspěšnost vyučených při pokračování ve vzdělávání	199
7.8. Závěry a doporučení	201

Kapitola 8. / **Josef Basl**

Diferenciace v počítačové gramotnosti a nerovnosti v přístupu k informačním technologiím	208
8.1. Úvod	208
8.2. Cíle a zaměření kapitoly	209
8.3. Nerovnosti v oblasti vybavení informačními technologiemi	210
8.4. Co chápeme počítačovou gramotností	212
8.5. Empirické údaje o dostupnosti počítačového vybavení a úrovni počítačové gramotnosti	214
8.6. Analýza vlivu rodinného zázemí na počítačovou gramotnost	218
8.7. Závěr	224

Kapitola 9. / **Petr Matějů, Michael L. Smith a Josef Basl**

Rozdílné mechanismy – stejné nerovnosti. Změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003	227
9.1. Úvod	227
9.2. Vzdělávací systém před rokem 1989 a po něm	228
9.3. Hlavní poznatky z předchozího výzkumu formování a role aspirací	229
9.4. Hlavní hypotézy, data a metody analýzy	232
9.5. Význam vzdělání v kontextu životního úspěchu a vysokoškolských aspirací: 1989–2003	237

9.6. Kauzální model determinace vzdělanostních aspirací	239
9.7. Závěry	244
Kapitola 10. / Petr Matějů, Michael L. Smith, Petr Soukup a Josef Basl	
Šance na dosažení vysokoškolského vzdělání očima patnáctiletých žáků. Česká republika v mezinárodním srovnání	250
10.1. Úvod	250
10.2. Jakým směrem se ubíral náš výzkum	251
10.3. Jaká data a metody jsme použili	256
10.4. Jaké metody jsme použili	258
10.5. K jakým výsledkům jsme dospěli	260
10.6. Jaké charakteristiky vzdělávacích systémů ovlivňují roli sociálního původu a schopností ve formování očekávání spojených s vysokoškolským vzděláním?	266
10.7. Závěry	271
Kapitola 11. / Tomáš Konečný, Josef Basl a Jan Mysliveček	
Přechod mezi střední a vysokou školou a role různých modelů přijímacího řízení	274
11.1. Úvod	274
11.2. Přijímací zkoušky a OSP	275
11.3. Data	277
11.4. Model přijímacího řízení a rozhodnutí o podání přihlášky na VŠ	278
11.5. Model přijímacího řízení a rozhodnutí o přijetí na VŠ	279
11.6. Závěr	294
Kapitola 12. / Natalie Simonová a Petr Soukup	
Působení primárních a sekundárních faktorů sociálního původu při přechodu a vysokou školu v ČR: výsledky výzkumu PISA-L	298
12.1. Úvod	298
12.2. Nejasné působení sociálního původu ve vzdělanostní trajektorii	299
12.3. Zátěž sociálním původem při průchodu českým vzdělávacím systémem	302
12.4. Cíl analýzy	303
12.5. Data a metodologie	304
12.6. Výsledky analýzy	306
12.7. Závěr	318
12.8. Na konec pár podnětů k diskusi	319

Kapitola 13. / Petr Matějů, Tomáš Konečný, Simona Weidnerová a Hans Vossensteyn	
Financování studia a vývoj nerovností v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání v České republice a Nizozemsku	323
13.1. Systémy financování studia a vzdělanostní nerovnosti	323
13.2. Česká republika a Nizozemsko: dlouhodobě sledované příklady odlišných systémů	327
13.3. Financování studia v České republice a Nizozemsku	330
13.4. Srovnání českého a nizozemského systému financování studentů	334
13.5. Sociálně-ekonomický původ a šance na získání vysokoškolského vzdělání	340
13.6. Závěry	349
Kapitola 14. / Věra Czesaná	
Nerovnosti v účasti v dalším vzdělávání	353
14.1. Úvod	353
14.2. Zdroje dat a metodické přístupy	356
14.3. Vliv počátečního vzdělání na nerovnosti v účasti v dalším vzdělávání	358
14.4. Vliv systémového prostředí na rozdíly v účasti na vzdělávání	363
14.5. Vliv věku a postavení na trhu práce na rozdíly v účasti ve vzdělávání	365
14.6. Vliv charakteru a obsahu práce na účast v dalším vzdělávání	370
14.7. Závěry a doporučení	373
Kapitola 15. / Hana Žáčková	
Bariéry v účasti na dalším vzdělávání	376
15.1. Bariéry v účasti na dalším vzdělávání v kontextu vzdělanostních nerovností	376
15.2. Teoretické přístupy ke zkoumání bariér v dalším vzdělávání a dosavadní výzkumy v této oblasti	378
15.3. Základní výzkumné otázky	380
15.4. Použitá data a metodika	381
15.5. Bariéry pocíťované skupinami s nízkou účastí na dalším vzdělávání	383
15.6. Mohou opatření vzdělávací a sociální politiky odstranit rozdíly v účasti na dalším vzdělávání?	390
15.7. Vhodná opatření pro skupiny s malou účastí na vzdělávání	392
15.8. Závěr	398

Implikace pro vzdělávací politiku	403
Kapitola 16. / <i>Jana Straková a Arnošt Veselý</i>	
Vzdělanostní nerovnosti a jejich řešení z pohledu aktérů	404
16.1. Místo úvodu – proč je třeba znát názory aktérů?	404
16.2. Okruhy otázek, metodologie a zdroje dat	407
16.3. Předběžná zjištění	408
16.4. Závěry a shrnutí	419
Kapitola 17. / <i>Jana Straková, Arnošt Veselý a Petr Matějů</i>	
Doporučení pro vzdělávací politiku	422
17.1. Vzdělávací politika a vzdělanostní nerovnosti: vymezení typů problémů	422
17.2. Nastavení klíčových nástrojů vzdělávací politiky	424
17.3. Struktura vzdělávacího systému (stratifikace a diferenciací)	427
17.4. Oborová specifičnost středního školství	432
17.5. Nedostatečná kompenzace znevýhodnění žáků na úrovni regionálního školství	437
17.6. Přístup k terciárnímu vzdělávání	444
Literatura	458
O autorkách a autorech	488
Rejstřík	493